

MIDA TEADIS PAULUS JEESUSEST?¹

Arne Hiob

1. Mida teadis Paulus Jeesusest? See küsimus on osa palju laiemast küsimusest tegelikult elanud nn ajaloolise Jeesuse kohta üldse, mis sai teadusliku uurimise objektiks alates valgustusajast ja kordus läbi paljude eksperimentide ning modifikatsioonide, puudutades tervet rida mõjukaid autoreid eriti saksa protestantlikust kultuuriruumist. Oma kuulsas „Jeesuse elu uurimise ajaloo” viitab Albert Schweitzer selle küsimusega seoses eriti tuntud liberaalseile uurijaile nagu Hermann Samuel Reimarus, Bruno Bauer, David Friedrich Strauss, Johannes Weiss ja William Wrede ning nendib:

Mitte mõistuspärased, iga teksti detaili kohusetundlikult seostavad käsitlused pole uurimist edasi viinud, vaid just eriskummalised, tekstidega vägivaldselt ümberkäivad teosed.²

Eriskummaline oli ka väide Pauluse kohta, mille esitas järgmine mõjukas uurija Rudolf Bultmann. Wrede oli pidanud Paulust „teiseks kristluse rajajaks”, sest kõigest sellest, mis oli oluline Paulusele – eriti Kristuse surm ja ülestõusmine –, ei teadnud ajalooline Jeesus mitte midagi.³ Bultmann pööras selle väite ümber: Paulust ei huvita ajalooline Jeesus. „Õigupoolest ainus, mis on Paulusele Jeesuse isiku ja saatuse juures oluline”, on „Jeesuse maine elu kui fakt” – see, et ta oli „teatud konkreetne inimene, juut” jne.

Seevastu Jeesuse elukäik ja tegevus, tema isiksus ja iseloom mängib sama vähe rolli kui tema kuulutus. Jeesus ei ole Pauluse jaoks õpetaja ega prohvet. Ta on küll ülendatud Issandana ka koguduse käskija,

¹ Käesolev artikkel on kirjutatud ETF-i uurimisrandi nr 6849 toetusel.

² Albert **Schweitzer**, *Geschichte der Leben-Jesu-Forschung*. 6. Aufl. (Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1951) 9.

³ Arne **Hiob**, „Kes oli Jeesus? Küsimus ajalooliselt autentsest Jeesuse-pärimustikust” – *Vikerkaar*, 1-2 (2008), 107; Arne **Hiob**, „Kas Paulus oli müstik? Küsimus kristluse ja müstika suhtest” – *Akadeemia*, 8 (2008), 1759.

kellelt Paulus võtab vastu ning annab edasi juhiseid. „Kuid ajaloolisele Jeesusele Paulus seejuures ei mõtle.”⁴ Sest „Kristus liha poolest” (2Kr 5:16) on maine Kristus „enne surma ja ülestõusmist. Sellisena ei tule teda enam silmas pida”.⁵

See seisukoht leidis rohkesti vastukaja ja toetust Bultmanni mõjuvate õpilaste seas, kes hõivasid nimekates ülikoolides mitmed Uue Testamendi professorite õppetoolid. Aastakümneteks Pauluse kohta standardteose kirjutanud Günther Bornkamm nimetab arvamust, et Paulus olevat hankinud autentset teavet ajaloolise Jeesuse kohta apostlitelt, kui ta kolm aastat pärast oma pöördumist 14 päeva Jeruusalemmas viibis (Gl 1:18) ja et ta olevat teinud selle info oma kuulutuse aluseks, otsesõnu „fantastiliseks” (viidates 2Kr 5:16).⁶ Isegi veel Bultmanni nooremaid tuntumaid õpilasi Georg Strecker ütleb kaljukindlalt: „Kahtlemata ei olnud Paulus huvitatud ajaloolisest tagasiküsimisest Jeesuse elu kohta”⁷ – mis allakirjutanu arvates on lausa võimatu eeldus. Juba evangeeliumide pärimuse olemasolu ning üleskirjutamise fakt kinnitab üldist huvi ajaloolise Jeesuse vastu, millest ka Paulus puutumata ei saanud jääda.

Teiste suundade õpetlased aga ei läinud enamasti Bultmanni koolkonna liialdustega kaasa. Rm, 1-2Kr ja Gl kirjade kohta omaaegsed tippkommentaariid kirjutanud Hans Lietzmann ütleb Pauluse päevade kohta Jeruusalemmas:

Nende neljateistkümne päeva jooksul oli tal ainus võimalus saada autentset teavet Jeesuse maise tegevuse ning õpetuste kohta tema silmapaistvatelt õpilastelt: see, mida ta enne sellest teadis, saab olla üksnes juhuslik ja mitmeti moonutatud järelkaja, võib-olla ka tema enda mälestus oma viimasest Jeruusalemma-perioodist (kristlaste vaenajana).⁸

⁴ Rudolf Bultmann, *Theologie des Neuen Testaments*. 3. Aufl. (Tübingen: C. J. B. Mohr (Paul Siebeck), 1958), 293.

⁵ Rudolf Bultmann, *Der zweite Brief an die Korinther. Kritisch-exegetischer Kommentar über das Neue Testament*. Erich Dinkler, Hrsg. (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1976), 156.

⁶ „Paulus” (Günther Bornkamm) – RGG. 3. Aufl. Bd. 5. Kurt Galling et al., Hrsg. (Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1961), 175.

⁷ Georg Strecker, *Theologie des Neuen Testaments* (Berlin: Walter de Gruyter, 1996), 108.

⁸ Hans Lietzmann, „Paulus” (1934) – *Das Paulusbild in der neueren deutschen Forschung*. Karl Heinrich Rengstorff, Hrsg. (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1964), 382j.

Samas võib aga öelda, et just Bultmanni väite eriskummalisus on see, mis on viinud uurimist ka edasi, ergutades üle kontrollima ja täpsustama küsimust: mida teadis ning kuivõrd hoolis Paulus ajaloolisest Jeesusest? Bultmannist teise äärmusse kaldusid Rootsi uurijad Harald Riesenfeld ja Birger Gerhardsson, väites, et Jeesuse pärimustikku säilitati teadlikult juudi rabide päheõppimismeetodil, pärandades seda autentselt edasi autoriteetsete traditsioonivahendajate – ka Pauluse – kaudu. Kuid sellist huvi ajaloolise Jeesuse vastu pole samuti võimalik välja lugeda algkristlusest ega Pauluse kirjadest, mistõttu see hüpotees on ilmse liialdusena hüljatud.⁹

Tabavamalt ütleb Gerhardsson Bultmanni jt nn vormiloolaste väidete vastu, kus eeldatakse kristlike pärimuste suhteliselt vaba edasikandumist¹⁰:

Paulus ei kõnele traditsioonidest sugugi nii, nagu oleksid nad Vaimu või nende taga seisvate tõukejõudude ja tendentside tagajärjeks, mis toimivad kogudustes anonüümselt, toodavad vaimset vara ning levivad kontrollimatult kogudusest kogudusse.¹¹

Apostel kirjutab, et „kus on Issanda Vaim, seal on vabadus” (2Kr 3:17) – seega on ta „viimane, kes tahab oma kogudustele peale panna ikkesundi, sundivat käskude normisüsteemi, eeskirju ja reegleid.” Nii ongi „seda huvitavam näha, et ta kõigest hoolimata kõneleb sellest, et autoritatiivne traditsioon ja normatiivsed traditsioonid on olemas kiriku sees”.¹²

Lõppjärgeldustes on Gerhardsson taas liiga optimistlik:

Apostel Pauluse ajal oli algkristlus teadlik, et tal endal on tegelikult üks traditsioon – koos paljude üksiktraditsioonidega –, mida pärandavad kogudustele juhtivad mehed, mille kogudused vastu võtavad ja mida nad säilitavad, alal hoiavad ja mille järgi nad elama peavad.¹³

Vahepeal on uurimises suudetud ka distantseeruda äärmuslikest lahenduskatsetest.

⁹ Hiob, *Kes oli Jeesus?*, 114.

¹⁰ *Ibid.*, 109j, 113j.

¹¹ Birger Gerhardsson, *Die Anfänge der Evangelientradition* (Wuppertal: Theologischer Verlag R. Brockhaus, 1977), 24.

¹² *Ibid.*, 23.

¹³ *Ibid.*, 22.

2. Tänapäeval võib öelda, et tõde jääb kuhugi kahe äärmuse vahele. Pole õige rääkida ühest traditsioonivoost, kust Paulus oma normatiivsed teadmised hankis, vaid pigem kahest teadmiste omandamise teest. Nagu ütles juba Leonhard Goppelt¹⁴ ja nagu tõdeb Udo Schnelle: „Evangeeliumi edasiandmine toimus Pauluse arusaamise järgi nii vahetu Kristuse-ilmutusena kui ka inimliku vahenduse kaudu”¹⁵, st (1) isikliku otsesuhte läbi ülendatud Kristusega ja (2) jüngrite poolt vahendatud suhte kaudu ajaloolise Jeesusega. Mõlemal on autoritatiivne ja normatiivne iseloom.

Esiteks tõstab Paulus esile vahetut Kristuse-ilmutust:

Ma teatan teile, vennad, et evangeelium, mida ma olen kuulutanud, ei ole inimestelt, sest mina ei ole seda vastu võtnud ega õppinud inimeste käest, vaid Jeesuse Kristuse ilmutuse kaudu (Gl 1:11j).

Ja kui Jumalale

oli meelepärane ilmutada minus oma Poega, et ma kuulutaksin evangeeliumi temast paganate seas, siis ma ei hakanud arutlema liha ja verega ega läinud ka üles Jeruusalemma nende juurde, kes enne mind olid apostlid, vaid läksin Araabiasse ja seejärel pöördusin jälle tagasi Damaskusesse (Gl 1:15-17).

See ilmutus läks Pauluse sõnul täiesti kokku teistele apostlitele antud ilmutusega, kes ei näinud selles midagi vildakat (Gl 2:2-6), mistõttu sel on absoluutne autoritatiivne iseloom, mida Paulus toonitab kaks korda üksteisele järgnevais lauseis:

Aga kui ka meie ise või ingel taevast kuulutaks mingit evangeeliumi selle asemel, mida meie oleme teile kuulutanud – see olgu neetud! Nagu me oleme teile juba ütelnud ja praegu ma ütlen jälle: Kui keegi kuulutab teile mingit evangeeliumi selle asemel, mis te olete vastu võtnud – see olgu neetud! (Gl 1:8j.)

Teiseks rõhutab Paulus nüüd ka inimliku vahendatuse kaudu ehk algkristliku traditsiooniahela vahendusel vastu võetud ilmutust, mida ta ka ise normatiivselt teistele edasi andis, nõudes kinnipidamist koguni selle täpselt määratletud sõnastusest.

Kas te peate kinni sõnadest, millega ma teile evangeeliumi kuulutasin? Muidu olete küll ilmaaegu saanud usklikuks. Ma olen teile ju kõigepealt edasi andnud seda, mida ma ka ise olen vastu võtnud

¹⁴ Leonhard Goppelt, *Theologie des Neuen Testaments* (Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1983), 365j.

¹⁵ Udo Schnelle, *Paulus. Leben und Denken* (Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2003), 95.

– järgnevad pärimused Ristilöödu surmast ja Ülestõusnu ilmumisest apostlitele ning 500 vennale jne (1Kr 15:2-3).

Paulus ka kiidab kogudust, kui see pärimustest kinni peab: „Ma kiidan teid, vennad, et te mind igati meeles peate ja hoiate pärimusi, nõnda nagu ma need teile andsin” (1Kr 11:2). „Kui te meie käest saite kuulda Jumala sõna, siis te ei võtnud seda vastu mitte inimeste sõnana, vaid sellena, mida see tõepoolest on – Jumala sõnana” (1Ts 2:13). „See, mis ma teile kirjutatan, on Issanda käsk” (1Kr 14:37). „Mida te olete õppinud ja saanud ja kuulnud ja näinud minult, seda tehke, ning rahu Jumal on siis teiega” (Fl 4:7). Paulus manitseb kogudusi elama nii, nagu nad on Issandas õpetanud (1Ts 4:1) ning kutsub üles „Issanda Jeesuse Kristuse nime pärast, et te kõik räägiksite ühtviisi ja et teie seas ei oleks lõhesid” (1Kr 1:10).

Kolmandaks nähtub apostli kõnepruugist, et ta suhtub mõlemasse allikasse ka isiklikus kogemuses täiesti võrdselt, sest „Paulus ei eristamaise ja ülendatud Jeesuse sõnu”.¹⁶ Ta võib mõlemad oma kõneviisis ühendada, öeldes armulauapärimuse puhul, millest ta kindlasti oli kuulnud ka teiste apostlite vahendusel: „Sest mina olen Issandalt saanud, mida ma olen andnud teilegi” (1Kr 11:23). Seega nimetab Paulus ka inimeste kaudu omandatud pärimust Issandalt saaduks – või siis mõtleb ta ühtlasi otse Kristuselt vastu võetud analoogset armulauapärimust.

Neljandaks teeb aga Paulus seejuures täiesti selget vahet enda ja Issanda sõnade vahel: „Abielusolijaid ei käsi mina, vaid Issand: naine ärgu mingu mehest lahku” (1Kr 7:10). „Aga muude kohta ei ütle Issand, vaid mina” (1Kr 7:21) ning ka „neitsite kohta mul ei ole Issanda käsku, aga ma annan nõu” (1Kr 7:25).

Mõeldamatu on rääkida tema puhul traditsiooni kontrollimatust voolamisest – pärimuse kandjaiks on esmajoones autoriteetsed isikud: Paulus ise, kelle eeskujuks on Kristus (1Kr 11:1; Fl 3:17) või Kristus otse eeskujuna (Rm 15:5) või mõlemad (1Ts 1:6).

Võtke mind eeskujuks. Just seepärast ma saatsin teile Timoteuse, kes on mu armas ja ustav laps Issandas, et ta tuletaks teile meelde minu teeradu Kristuses Jeesuses, nõnda nagu ma õpetan kõikjal igas koguduses (1Kr 4:16j).

¹⁶ *Ibid.*, 96.

3. Pauluse kirjades leidub terve rida viiteid, mis tõendavad ka evangeeliumidepärimustiku tundmist apostli poolt. Enamgi veel: „Paulus eeldab oma kirjades Jeesuse Kristuse pärimuse tundmist kogudustes ja arvestab sellega pidevalt.”¹⁷ „Seda Jeesuse Kristuse pärimust tuleb eeldada ka Pauluse suulise kuulutuse sisuna.”¹⁸ Kuidas teisiti kujutledagi apostli kuulutustööd, kui et ta kõneles ka ajaloolisest Jeesusest?

Teisalt on aga oluline tõdeda, et Jeesusega seotud pärimused kerki-
vad Paulusel ja mujal Uue Testamendi kirjades esile üksnes hajusalt ning
kaudselt (nt Jk ja 1Pt sisaldavad sarnaseid traditsioone mäejutlusega jne).
Seetõttu võib lugeda asjakohaseks ka Birger Gerhardssoni meenutust, et
„vana eraldamine kiriku poolt” evangeeliumi ja apostlite vahel on „täiesti
õigustatud. Ainult evangeeliumid tahavad meile pärandada ’evangeeliu-
mide traditsiooni’”, mis esineb „ainult ’isoleeritud traditsioonina’”.¹⁹ Ger-
hardssoni väited võivad siin olla ka mõneti liiga optimistlikud, kuid teisalt
Paulus tõesti viitab Issanda sõnadele, rangelt võttes ühtki Jeesuse ütet tsi-
teerimata.

Terve rida Pauluse väljendeid siiski riivab evangeeliumide pärimusi ja
neis sisalduvaid Jeesuse sõnu²⁰ – eriti armulauapärimus 1Kr 11:23jj (vrd
Mk 14:22jj par) ning abielulahutuse keeld 1Kr 7:10 (vrd Mk 10:9,11j).

Pauluse kinnitus, et evangeeliumi kuulutajatel on õigus elatuda oma
tööst (1Kr 9:14; vrd 4:12), seondub võib-olla Jeesuse sõnadega oma jüng-
reile, kelle ta läkitas kuulutama kahekaupa, raha ja varata, et kui nad
mõnda majasse jäävad, siis „sööge ja jooge, mis neil on, sest tööline on
oma palka väärt” (Lk 10:7; vrd Mt 10:10; 2Ts 3:6jj).

Pauluse nõue või üleskutse „Täitke kõigi vastu oma kohustused:
maksu, kellele maksu; tolliraha, kellele tolliraha; kartust, kellele kartust;
au, kellele au” (Rm 13:7) – meenutab Jeesuse kinnitust, et tuleb maksu
maksta (Mt 17:24jj) ning et keisrile tuleb anda, mis kuulub keisrile (Mt
22:21).

Pauluse väide, et „miski pole ebapuhas iseenesest” (Rm 14:14), seon-

¹⁷ *Ibid.*, 99.

¹⁸ Eckart Reinmuth, „Narratio und argumentatio – zur Auslegung der Jesus-Christus-Geschichte um Ersten Korintherbrief” – *Zeitschrift für Theologie und Kirche*, 92 (1995), 22j.

¹⁹ Birger Gerhardsson, „Der Weg der Evangelientradition” – *Das Evangelium und die Evangelien*. Peter Stuhlmacher, Hrsg. (Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1983), 80j.

²⁰ Gerhardsson, *Die Anfänge der Evangelientradition*, 25-31; Goppelt, *Theologie des Neuen Testaments*, 367; Schnelle, *Paulus*, 95-97 jt.

dub võib-olla Jeesuse sõnaga, et miski, mis suust sisse läheb, ei rüveta inimest (Mk 7:15 par).

Jeesuse nõuet Mäejutluses: „Iga teie „jah“ olgu „jah“ ja iga „ei“ olgu „ei“, aga mis üle selle, see on kurjast” (Mt 5:37) püüab rakendada ka Paulus, „et minu juures oleks „jah, jah“ ja „ei, ei“ ühtaegu” (2Kr 1:17).

Kui Paulus ütleb, et ta on „alandlik” ja julgustab kogudustki „Kristuse tasaduse ja leebuse läbi” (2Kr 10:1), siis võivad need väljendid viidata Jeesuse sõnadele: „Võtke enda peale minu ike ja õppige minult, sest mina olen tasane ja südamedelt alandlik ja te leiate hingamise oma hingedele” (Mt 11:29).

Väga lähedased Jeesuse mäejutlusele on Pauluse sõnad:

Õnnistage oma tagakiusajaid, õnnistage ja ärge needke! Rõõmustage rõõmsatega, nutke nutjatega! Olge omavahel üksmeelsed! Ärge mõtelge kõrgilt, vaid laske end tõmmata madalate hulka! Ärge olge endi meelest targad! Ärge tasuge kellelegi kurja kurjaga, hoolitsege selle eest, mis on hea kõigi inimeste silmis! Kui võimalik, niipalju kui oleneb teist, pidage rahu kõigi inimestega! Ärge makske ise kätte, armsad, vaid andke maad Jumala vihale, sest on kirjutatud: „Minu päralt on kättemaks, mina tasun kätte” – nii ütleb Issand. Veel enam: „Kui sinu vaenlane nälgib, toida teda, kui tal on janu, anna talle juua, sest seda tehes sa kuhjad tuliseid süsi tema pea peale!” Ära lase kurjal võitu saada enese üle, vaid võida sina kuri heaga (Rm 12:14-21; vrd Lk 6:27-36 ja Mt 5-7).

Samasse konteksti, kus Jeesus käsib armastada oma vaenlasi ja palvetada tagakiusajate eest (Mt 5:44), kuuluvad ka Pauluse sõnad: „Kui meid sõimatakse, siis me õnnistame, kui meid taga kiusatakse, siis me kannatame ära” (1Kr 4:12). „Õnnistage oma tagakiusajaid, õnnistage ja ärge needke” (Rm 12:14). „Ärge tasuge kellelegi kurja kurjaga” (Rm 12:17; vrd 1Ts 5:15).

Paulus nimetab ka Kristuse käsku või seadust (Gl 6:2) ja ütleb: „Kes armastab teist, on Seaduse täitnud”, sest „armastus on Seaduse täitmine” (Rm 13:7.10). „Sest kogu Seadus sisaldub täielikult ühes lauses: 'Armasta oma ligimest nagu iseennast'” (Gl 5:14). Sellega puudutab apostel Jeesuse armastuse toeltekäsu pärimust (Mk 12:28jj par). Pauluse väide aga, et kogu käsk on „kokku võetud selles sõnas (*entole*): 'Armasta oma ligimest nagu iseennast'” (Rm 13:9) meenutab Jeesuse käsusõna oma jüngerile: „Ma annan teile uue käsu (*entole*): Armastage üksteist!” (Jh 13:34.)²¹

²¹ Ernst Christoph Luthardt, *Das Evangelium nach Johannes*. 2. Aufl. (München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1894), 106.

Pauluse sõnad: „See on halb, et te käite kohut üksteisega. Miks te pigem ei kannata ülekohut? Miks te pigem ei lase enesele kahju teha?” (1Kr 6:7) viitavad Jeesuse nõudele mäejutluses mitte kohut mõista (Mt 7:1) ega kurjale vastu panna (Mt 5:39j).

Jeesuse mitmeid väljendeid meenutab ka Pauluse nõue mitte käia kohut väljaspool kogudust, kuna tegelikult peaksid kohtumõistjad olema hoopis kristlased:

Või ei tea teie, et ükskord mõistavad pühad kohut kogu maailma üle? Ja kui te maailma üle kohut mõistate, kas te siis ei ole pädevad otsustama piasiasjus? Kas te ei tea, et ükskord me mõistame kohut inglitegi üle, miks siis mitte argielu asjus? (1Kr 6:2j.)

Ka Jeesus rääkis, et kui Inimese Poeg istub kirkuse troonile, istuvad jüngerid 12 troonile kohut mõistma Iisraeli 12 suguharu üle (Mt 19:28; vrd Lk 22:30). Gerd Theissen käsitleb seda kohta seoses nn grupimessianismiga: Jeesus olevat keeldunud avalikult Messias olemast, sest ta ei sidunud Messia-mõistet ainult iseendaga (nii nagu ta Mk 10:17j järgi keeldus olemast „hea õpetaja”), vaid jüngerite kollektiiviga.²²

Nii nagu Messiaiks, hakkasid Jeesust ka Jumala Pojaks kutsuma teised – Jeesus ise aga kasutas ka „Jumala poegade” nimetust jüngerite kollektiivi kohta (Mt 5:9:45; Lk 6:35; 20:36). Selle peatselt väljasureva kõneviisi jälgi leidub aga ka Paulusel (Rm 8:14; 9:26; 2Kr 6:18; Gl 3:26; 4:6j), mis paistab kinnitavat tema autentsust ajaloolise Jeesuse osas.²³ Nii nagu Jeesus palvetas: „Abba, Isa! Sinul on kõik võimalik!” (Mk 14:36), palvetavad Pauluse järgi kristlased: „Et te olete aga pojad, siis on Jumal läkitanud teie südamesse oma Poja Vaimu, kes hüüab: Abba, Isa!” (Gl 4:6; vrd Rm 8:15.)²⁴

Pauluse väljend, et juudid „tapsid ka Issanda Jeesuse ning prohvetid ja kiusasid meid taga” (1Ts 2:15), paistab reetvat, et ta tunneb Jeesuse kuulutust prohvetite märtrisurmast Jeruusalemmas (Lk 11:49j; 13:34j; Mt 23:37).²⁵

Jeesuse tähendamissõna tundmist jumalariigi ootamatust tulekust (Mt 24:43j Lk 12:39j) näitab aga Pauluse väide, et Issanda päev tuleb nagu varas öösel (1Ts 5:2j).

²² Gerd Theissen, Annette Merz, *Der historische Jesus. Ein Lehrbuch* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1996), 200, 453, 469, 481j.

²³ Hiob, *Kes oli Jeesus?*, 120j.

²⁴ Theissen, Merz, *Der historische Jesus*, 459.

²⁵ *Ibid.*, 378.

4. Pauluse kirjades leidub aga ka kohti, mille täpsemat seost ajaloolise Jeesuse ja temaga seotud pärimustikuga on raske määratleda.

Antiikajal levinud võrdlus esineb mõlema suus.²⁶ Sarnaselt Jeesuse võrdumile „Kui nisuiva ei lange maasse ega sure, siis see jääb üksi, aga kui see sureb, siis see kannab palju vilja” (Jh 12:24) ütleb ka Paulus:

See, mida sa külvad, ei saa elavaks, kui ta ei sure. Ja see, mida sa külvad – sa ei külvata seda ihu, mis peab tõusma, vaid palja iva, olgu see siis nisu või mingi muu vili. Aga Jumal annab talle ihu, nõnda nagu ta on tahtnud, ning igale seemnele tema eriomase ihu (1Kr 15:36-38).

Mõningad kokkupuutekohad on Paulusel ka poeetilise traditsiooniga.²⁷ Otsekui jätkuna Jeesuse tähendamissõnadele vanast kuuest ja uuest paigast, vanadest ja uutest nahklähkritest (Mt 9:16j; Lk 5:36jj), pärmist ja haputaignast (Mt 13:33; Lk 13:20j) ning viinapuust ja okstest (Jh 15:1jj) kõlavad Pauluse sõnad: „Kas te ei tea, et pisut haputaignat teeb kogu taigna hapuks? Puhastage end vanast haputaignast, et te oleksite uus taigen, nõnda nagu te oletegi hapnemata leivad” (1Kr 5:6j).

Aga kui uudsevili on püha, siis on ka taigen püha, ja kui juur on püha, siis on ka oksad pühad. Kui nüüd okstest mõned on ära murtud, sina aga kui metsõlipuu oled nende asemele poogitud ja saad osa õige õlipuu mahlast juurest, siis ära hoopla okste ees. Ja kui sa hoopled, siis pea meeles, et sina ei kannata juurt, vaid juur kannab sind (Rm 11:16-18).

Pole teada Pauluse poolt tsiteeritud kirjakohta päritolu: „Nõnda nagu on kirjutatud: Mida silm ei ole näinud ega kõrv kuulnud ja mis inimsüdamesse ei ole tõusnud – selle on Jumal valmistanud neile, kes teda armastavad” (1Kr 2:9). Viidatud on Vanale Testamendile: „Ükski kõrv ei ole kuulnud, ükski silm ei ole näinud muud Jumalat peale sinu” (Js 64:3; vrd 52:15). Või Jeesuse sõnale:

Õndsad on aga teie silmad, et need näevad, ja teie kõrvad, et need kuulevad. Sest tõesti, ma ütlen teile, palju prohveteid ja õigeid on ihaldanud näha, mida teie näete, ega ole näinud, ja kuulda, mida teie kuulete, ega ole kuulnud (Mt 13:16j; vrd Lk 10:23j).

²⁶ Hans Conzelmann, *Der erste Brief an die Korinther. Kritisch-exegetischer Kommentar über das Neue Testament*. Bd. 5. 2. Aufl. (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1981), 344.

²⁷ Theissen, Merz, *Der historische Jesus*, 303.

Samuti pole teada, miks sama koht esineb otsese Jeesuse sõnana Tooma evangeeliumis: „Ütles Jeesus: Mina annan teile, mida silm ei ole näinud, ning mida kõrv ei ole kuulnud, ning mida käsi ei ole puudutanud, ning ei ole tulnud üles inimese südamemeelde” (TE 17).²⁸

Pole selge, miks Paulus ei maini Jeesuse imede-pärimustikku, mille ulatus on antiikmaailmas analoogiatu.²⁹ Apostel teadis Jeesuse imeväest oma otsesuhte kaudu ülendatud Kristusega, mida ta ühes kohas kirjeldab tõusmisena kolmanda taevani, kus ta kuulis öeldamatuid sõnu (2Kr 12:2-4). Paulus palus tervenemist saatana inglist, kelle tegevusele Jeesus panigi piiri: „Sulle piisab minu armust, sest nõtruses saab vägi täielikuks” (2Kr 12:8j). Paulus ütleb end ka ise olevat teinud imetegusid „nii tunnustäh-tede, imede kui ka vägevate tegudega”, mis on tema sõnul „apostli tunnusteod” (2Kr 12:12). Küllap ta ei räägi Jeesuse imedest, kuna ta ei kõnele üldse tema elust! Kindlasti aga „ei esinda ta mingit 'imevaba' kristlust”³⁰, nagu vääralt on arvatud.

Viimaks pole teada, millise Jeesuse sõnaga tuleb siduda Pauluse väidet Kristuse tagasitulemisest:

Jah, seda me ütleme teile Issanda sõnana, et meie, kes me üle jääme elama Issanda tulekuni, ei jõua ette magamaläinutest, sest Issand ise tuleb sõjahüüu, peaingli hääle ja Jumala pasuna saatel alla taevast ning esmalt tõusevad üles surnud, kes on läinud magama Kristuses, pärast kistakse meid, kes me oleme üle jäänud elama, ühtviisi koos nendega pilvedes üles õhku Issandale vastu, ja nõnda me saame alati olla koos Issandaga (1Ts 4:15-17).

Võib-olla pärineb see suulisest Jeesuse-pärimustikust, mis jäigi kirja panemata?³¹ Või mõnest tundmatust apokrüüfist? Või on see saadud otse ülendatud Issandalt?³² Või kombineerib Paulus erinevaid Jeesuse sõnu, mis on tuntud evangeeliumide pärimustest ja mille kohaselt veel mõningad elusolijad näevad Inimese Poja tulekut pilvede peal suure väe, kirkuse

²⁸ *Ibid.*, 66; Conzelmann, *Der erste Brief an die Korinther*, 88; Leon Morris, *Pauluse esimene kiri korintlastele* (Tallinn: Logos, 2008), 58.

²⁹ Theissen, Merz, *Der historische Jesus*, 115; Hiob, *Kes oli Jeesus?*, 121.

³⁰ Theissen, Merz, *Der historische Jesus*, 271.

³¹ Joachim Jeremias, *Unbekannte Jesusworte* (Zürich: Zwingli-Verlag, 1948), 57-59.

³² Theissen, Merz, *Der historische Jesus*, 65; Otto Zöckler, *Die Briefe an die Thessalonicher* (Nördlingen: Verlag der C. H. Beck'schen Buchhandlung, 1887), 24.

ning pasunahäälega, kelle läkitatud inglid koguvad kokku äravalitud kõigist ilmakaartest (Mt 16:27j; 24:30j)?³³

Võib-olla ühendab Paulus selle kirjelduse ka omaenese kogemusega tõstmisest kolmanda taevani (2Kr 12:2jj) ning saladuste tundmasaamisega, mida silm pole näinud ega kõrv kuulnud ja mis inimsüdamesse pole tõusnud (1Kr 2:7jj) – neid kahte kohta on nähtud ka analoogse sündmuse kirjeldusena.³⁴ Sarnaselt ütleb Paulus ka seoses surnute ülestõusmise ja viimse kohtuga:

Vaadake, ma ütlen teile saladuse: meie kõik ei lähegi magama, aga meid kõiki muudetakse, äkitselt, ühe silmapilguga, viimse pasuna hüüdes, sest pasun hüüab ja surnud äratakse üles kadumatutena (1Kr 15:51j).

5. Kindlasti tundis Paulus Jeesuse elukäiku palju paremini, kui on nähtav tema kirjadest, mille alusel „pole võimalik tõestada ei jutustava Jeesus-pärimustiku tundmist ega tsiteeri Paulus Jeesuse sõnu oma spetsiifilise teoloogia arendamisel”.³⁵ Sest nagu ütleb Samuel Vollenweider: „Ehkki Paulus on tõenäoliselt Jeesus-traditsiooni oluliselt rohkem tundnud ning autoritatiivse varana edasi andnud, orienteerub ta peamiselt risti ja ülestõusmise sündmusele”.³⁶ Selles on uurijad üldiselt üksmeelsed, et Jeesuse tähendus ei avane Paulusele mitte evangeeliumide pärimustikust, vaid kontsentreerub tema inimesekssaamisele, surmale ja ülestõusmisele. Siiski riivab apostel ka teoloogilistes mõttearendustes ajaloolise Jeesusega seotud seiku ja pärimusi.

Mõnel korral viitab Paulus Jeesuse sündimisele, millest aga ei selgu, kas ta teab ka tema sünnilugusid: „Aga kui aeg sai täis, läkitas Jumal oma Poja, kes sündis naisest, sündis Seaduse alla, lahti ostma seadusealuseid, et me saaksime pojaseisuse” (Gl 4:4j). Seda tegi Jumal, „läkitades oma Poja patuse loomuse sarnasuses ja patu pärast, et Seaduse nõuded oleksid täidetud” (Rm 8:3j). Või tegi seda Kristus ise, „kes, olles *Jumala kuju*,

³³ Schnelle, *Paulus*, 190; Wilhelm Bornemann, *Die Thessalonicherbriefe. Kritisch-exegetischer Kommentar über das Neue Testament*. 5./6. Aufl. Ferdinand Hahn, Hrsg. (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1894), 202j.

³⁴ Hiob, *Kas Paulus oli müstik?*, 1761.

³⁵ Schnelle, *Paulus*, 97.

³⁶ „Paulus” (Samuel Vollenweider) – *RGG*. 4. Aufl. Bd. 6. Hans Dieter Betz *et al.*, Hrsg. (Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 2003), 1045.

ei arvanud osaks olla Jumalaga võrdne, vaid loobus iseenese olust, võttes orja kuju, saades inimese sarnaseks; ja ta leiti välimuselt inimesena” (Fl 2:6j).

On tõsi, et pole ühtki viidet, mis tõendaks evangeeliumide-taoliste sünnilugude tundmist Pauluse poolt.³⁷ Teisalt jääb tema teadmiste hulk ka lahtiseks: Paulus räägib naisest, mitte neitsist, kuid ka neitsi on naine. Apostel ei nimeta Maarja nime, kuid ta ei nimeta ka Jeesuse ülestõusmise puhul naistega seotud pärimusi ega väljenda selgelt, kas ta tunneb pärimust tühjast hauast, mille puhul eksegeetide enamus näib arvavat, et ta on neist siiski kuulnud (1Kr 15:3jj).³⁸ Korduvalt on märgatud tema tõrjuvat hoiakut naiste suhtes, kui ta rõhutab nende allumist meestele, keelab neil käia lahtiste juustega või käsib neil koguduses vaikida – seda näib ta edastavat koguni Jeesuse käsuna, mida pärandatakse tema enda ja teiste apostlite vahendusel (loe järjekorras: 1Ts 2:13; Gl 1:8j; 1Kr 15:2j – ja 1Kr 11:1-16; 14:33-37; vrd 1Tm 2:9-14).

Paulus viitab muudiski punktides Jeesuse elule: Jeesus pärineb Taaleti soost (Rm 1:3) ja tal on vennad (1Kr 9:5; Gl 1:19) – neisse pärimus-tesse suhtutakse uuemalt taas vähem skeptiliselt.³⁹ Kesksena läbivad Pauluse teoloogiat Jeesuse surm ja ülestõusmine: apostel ei taha kuulutada kedagi muud kui Ristilöödud (1Kr 2:2), kes suri meie pattude pärast ja maeti (1Kr 15:3j; Rm 6:4; Gl 1:4). Nii sai ta sõnakuulelikuks surmani ristil ja on nüüd Jumala poolt ülendatud (Fl 2:7-11; Gl 3:1) – kui Kristuse ülestõusmist vaidlustada, muutuks kogu kristlik usk mõttetuks (1Kr 15:12jj).

Tänapäeval, fantastilise kirjanduse vohamise ajastul, võiks siiski küsida, kas iga eriskummaline käsitlus ikkagi selgitab midagi Jeesuse elu uurimises? Rumalad ja ülbed kirjutised kindlasti mitte, kuid küllap võib viisakatest ja intelligentsetest teostest leida vahel mõne hindamatu pärlil, mida tasub üles kaevata ja eksponeerida.

³⁷ Arne Hiob, „Jeesuse Kristuse sündimine neitsi Maarjast” – *Usuteaduslik Ajakiri*, 1/56 (2007), 63.

³⁸ Arne Hiob, „Jeesuse Kristuse ülestõusmine surnuist” – *Kristuse täisea mõõtu mööda. Pühendusteos Jaan Kiivitile 65. sünnipäevaks*. Toim Arne Hiob, Urmas Nõmmik, Arho Tuhkru (Tallinn: EELK Usuteaduse Instituut, 2005), 351.

³⁹ Hiob, *Kes oli Jeesus?*, 119.